

1177
VÅRDGUIDEN

Läkemedelsbehandling vid ADHD

Introduktion

Läkemedelsbehandling vid ADHD är ett komplement till specialiststöd och behandling. Denna broschyr ger en översiktlig information om de olika läkemedelsalternativen samt faktorer att ta hänsyn till när man väljer preparat. Målet med behandlingen är att få en bra fungerande vardag för hela familjen. Läkaren fattar tillsammans med patient och föräldrar beslut om vilket läkemedel som ska sättas in.

Val av beredningsform

För att uppnå en välfungerande och individanpassad läkemedelsbehandling är det viktigt att veta när behovet av läkemedelseffekten är som störst. Samma aktiva ämne kan nämligen ha effekt vid olika tidpunkter beroende på läkemedlets beredningsform. Exempel på beredningsformer är tablett, kapsel, depottablett och depotkapsel.

Tabletter/Kapslar är tillverkade på ett sätt som gör att allt aktivt ämne i läkemedel löses upp direkt. Detta ger en full effekt snabbt som sedan avtar med tiden.

Depottabletter/ Depotkapslar är tillverkade på ett sätt som gör att det aktiva ämnet i läkemedlet löses upp lite i taget. Detta resulterar i en jämnare och mer långvarig effekt. Generellt sett ska varken depottabletter eller depotkapslar delas, tuggas eller krossas eftersom detta påverkar frisättningshastigheten av läkemedlet.

Val av läkemedel

Läkemedelsbehandlingen individualiseras och byggs på samverkan med patient samt lyhördhet för patientens livssituation. Det ska alltid läggas upp en individuell plan för läkemedelsbehandling och uppföljning. Insättning, kontroll och justering av läkemedel ska alltid ske i samråd med sjuksköterska och läkare.

Nedan följer en beskrivning av läkemedel som kan användas vid ADHD. De delas in i Centralstimulerande och Icke-centralstimulerade läkemedel.

Till barn och ungdomar används i första hand *metylfenidat*. Om *metylfenidat* i lämplig dos och beredningsform har otillräcklig effekt eller för mycket biverkningar kan byte till *dexamfetamin* eller *atomoxetin* göras. Som tredje alternativ kan *guanfacin* läggas till. Det är även möjligt att kombinera olika former av *metylfenidat* och/eller andra läkemedel.

		Centralstimulerande								Icke-Centralstimulerande				
Aktivt ämne		Metylfenidat								Dexamfetamin		Atomoxetin		Guanfacin
Läkemedelsnamn		Concerta	Equasym	Medikinet	Medikinet	Ritalin	Ritalin	Ritalin	Elvanse	Attentin	Strattera	Strattera	Strattera	Intuniv
Beredningsform		Depottablett	Depotkapsel	Tablett	Depotkapsel	Tablett	Tablett	Depotkapsel	Kapsel	Tablett	Kapsel	Oral lösning	Depottablett	
Dela/Krossa		Nej	Öppnas EJ krossas	Dela EJ krossas	Öppnas EJ krossas	Dela EJ krossas	Dela EJ krossas	Öppnas EJ krossas	Öppnas EJ krossas	Delas i fyra EJ krossas	Öppnas EJ krossas	-	Öppnas EJ krossas	Nej
Långtidsfrisättande		Ja	Ja	Nej	Ja	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Ja
Maximal effekt nås efter ca		6-8 timmar	4-5 timmar	1-2 timmar	2-4 timmar	1-2 timmar	1-2 timmar	6 timmar	3-4 timmar	1-2 timmar	4-6 veckor	4-6 veckor	4-6 veckor	1-2 veckor
Effekt kvarstår i kroppen i ca		10-12 timmar	8 timmar	4 timmar	6-8 timmar	4 timmar	8 timmar	8 timmar	12-13 timmar	4 timmar	-	-	-	-

Figur 1. Översikt över alternativ på läkemedelsbehandling vid ADHD.

Centralstimulerande läkemedel

Centralstimulerande läkemedel (*metylfenidat*, *dexamfetamin*) har liknande effekt och kan bidra till förbättrad uppmärksamhet, koncentrationsförmåga samt minskat impulsivt beteende.

Concerta innehåller *metylfenidat* och är en depottablett. Den ska tas på morgonen innan eller ihop med frukosten. Concerta har störst effekt efter lunch och under eftermiddagen. Effekten håller i sig i totalt 10–12 timmar efter intag. Concerta får ej delas, krossas eller tuggas.

Equasym depot innehåller *metylfenidat* och är en depotkapsel. Equasym ska tas på morgonen innan eller ihop med frukosten. Den har störst effekt innan lunch och avtar sakta under eftermiddagen. Effekten håller i sig i totalt 8 timmar efter intag. Equasym får ej delas, krossas eller tuggas. Vid sväljsvårigheter kan kapseln öppnas och innehållet strös på t.ex. sylt/mos.

Medikinet innehåller *metylfenidat* och finns i två olika beredningsformer; tablett och depotkapsel.

Medikinet tablett löses allt aktivt ämne upp direkt och ger därför en snabb effekt redan efter 1–2 timmar. Effekten håller i sig i totalt 4 timmar efter intag. Medikinet tablett kan tas vid olika tidpunkter under dagen, men för att undvika insomningsbesvär bör den inte tas senare än 4 timmar före sänggående.

Medikinet depotkapsel tas på morgonen innan eller ihop med frukosten. Effekten håller i sig i totalt 6–8 timmar efter intag och är som störst på morgonen och förmiddagen varpå den avtar successivt vid lunchtid. Medikinet depotkapsel får ej krossas eller tuggas. Vid sväljsvårigheter kan kapseln öppnas och innehållet strös på t.ex. sylt/mos.

Ritalin innehåller *metylfenidat* och finns tillgängligt i två olika former; tablett och depotkapsel.

Ritalin tablett är en beredning där allt aktivt ämne löses upp direkt och ger därför en snabb effekt redan efter 1–2 timmar. Effekten håller i sig i totalt 4 timmar efter intag av medicinen. Ritalin tablett kan tas vid olika tidpunkter under dagen, men bör inte tas senare än 4 timmar före sänggående för att undvika insomningsbesvär.

Ritalin depotkapsel tas på morgonen innan eller ihop med frukosten. Effekten av läkemedlet är som störst på morgonen. Vid lunchtid minskar sedan effekten för att återigen få ökad effekt efter lunch. Effekten avtar sedan succesivt under eftermiddagen. Den totala effekten håller i sig i totalt 8 timmar efter intag. Ritalin depotkapsel får ej krossas eller tuggas. Vid sväljsvårigheter kan kapseln öppnas och strös på t.ex. sylt/mos.

Elvanse innehåller *dexamfetamin* och är en kapsel. Hela kapseln kommer lösas upp direkt efter intag och ger maximal effekt efter ca 3–4 timmar. Effekten håller i sig i totalt 12–13 timmar efter intag. Kapseln kan öppnas och strös på sylt/mos vid sväljsvårigheter.

Attentin innehåller *dexamfetamin* och är en tablett. Hela tabletten kommer lösas upp direkt efter intag och ger maximal effekt efter ca 1–2 timmar. Effekten håller i sig i totalt 4 timmar efter intag. Attentin tablett kan tas vid olika tidpunkter under dagen men bör inte tas senare än 4 timmar före sänggående för att undvika insomningsbesvär. Tabletten är klöverbladsformad och kan delas i fyra delar.

Icke-centralstimulerande läkemedel

Det finns idag två godkända substanser i denna kategori; *guanfacin* och *atomoxetin*. Båda är andrahandsval och används när centralstimulantia inte givit tillräcklig effekt.

Intuniv innehåller *guanfacin* och är en depottablett där effekten kvarstår hela dygnet. *Guanfacin* kan vara ett alternativ vid ADHD där svårigheter inom impuls kontroll och hyperaktivitet föreligger och/eller i kombination med tics eller sömnstörningar. Den kan ges antingen på morgonen eller kvällen. Eftersom detta läkemedel kan bidra till trötthet kan då med fördel ges på kvällen. *Guanfacin* används både separat eller i kombination med andra ADHD-preparat. När en behandling påbörjas med *guanfacin* är det viktigt att inte utvärdera effekten för tidigt. Det tar ca 1–2 veckor innan effekten erhålls. Intuniv ska ej delas, krossas eller tuggas. Intuniv ska inte ges tillsammans med grapefrukt/grapefruktjuice eftersom effekten kan påverkas.

Strattera innehåller *atomoxetin* och finns både som kapsel och flytande lösning. Vid sväljsvårigheter är flytande lösning ett bra alternativ eftersom kapseln inte får öppnas. *Atomoxetin* kan användas som förstahandspreparat när depressiva symtom, ångestillstånd eller missbruk föreligger eller om effekt under hela dygnet önskas. *Atomoxetin* kan både användas separat eller i kombination med andra ADHD-preparat. Effekten av *atomoxetin* kvarstår i 24 timmar och tas därför bara en gång om dagen. Skulle problem som trötthet tillkomma kan *atomoxetin* tas på kvällen. När en behandling påbörjas med *atomoxetin* är det viktigt att inte utvärdera effekten för tidigt då det kan ta upp till 4–6 veckor innan effekten erhålls.

Frågor och svar

Kan läkemedel bota ADHD?

Läkemedel som används vid ADHD kan inte bota utan endast lindrar symtomen. Målet är att få så bra symtomlindring som möjligt utan besvärande biverkningar.

Vilken dosering är korrekt?

Alla patienter får inte samma dos då vi alla är olika. Strategin för att hitta rätt dos är att börja med en låg styrka och sedan succesivt öka till en nivå där god effekt nås utan besvärande biverkningar.

Vilka biverkningar är vanliga?

De flesta biverkningar är inte farliga och oftast övergående. I början av behandlingen är det vanligt att känna illamående, huvudvärk eller ont i magen.

Centralstimulantia och *atomoxetin* kan ge minskad aptit och därmed viktnedgång. Det är då bra att försöka ta sin medicin innan eller ihop med frukosten, att äta mindre portioner flera gånger om dagen, att anpassa kosten och/eller att äta när läkemedlet har gått ur kroppen. Nervositet, humörsvängningar och ökad puls (med hjärtklappningar) kan förekomma. Ökad irritabilitet kan vara ett tecken på att dosen är för låg.

Guanfacin kan ge minskad hjärtfrekvens, lågt blodtryck, svimning, yrsel och trötthet.

Sömlöshet kan vara såväl symtom på ADHD som biverkning av läkemedel. Goda kvällsrutiner och sömnhygien (bland annat att begränsa skärmtid) är viktigt vid sömnstörning! I vissa fall kan det finnas behov av sömntablett (i första hand *melatonin*) eller anpassning av läkemedlet.

Vad är reboundeffekt?

Reboundeffekter är vanliga vid behandling med *metylfenidat*. De uppkommer oftast på eftermiddagen när läkemedlet gått ur kroppen. Personen kan då bli trött, lättirriterad, rastlös och/eller orolig. Det är alltid viktigt att anpassa krav och aktiviteter efter symtom.

Vad gör man om man glömt ta sin medicin?

Mediciner med långtidsverkande effekt på 10–12 timmar bör ej tas för sent eftersom effekten kan påverka sömnen. Därför bör man avstå att ta sin medicin till nästkommande dag. Mediciner med 8 timmars effekt bör intas senast vid lunch.

När kan man sluta med läkemedel mot ADHD?

Att avsluta läkemedelsbehandling vid ADHD sker alltid i samråd med sjuksköterska och läkare på BUP. Centralstimulantia behöver ej trappas ut. *Guanfacin* och *atomoxetin* måste trappas ner sakta innan man slutar helt. Generellt rekommenderas att centralstimulantia prövas att sättas ut efter mer än 1 års behandling för att se om läkemedlet fortfarande behövs eller ej, lämpligen under längre skollov.

Resa utomlands?

Eftersom centralstimulantia räknas som narkotikaklassade läkemedel behövs ett speciellt intyg när man resar utanför Sverige. För länder inom Schengenområdet kan man få intyget via apoteket. För länder utanför Schengenområdet ska man först kontakta ambassaden i landet ifråga för att få information om vilka regler som gäller. Tänk på att alltid behålla apoteketiketten på läkemedelsförpackningen.

Kan man dricka alkohol/ta droger tillsammans med läkemedel mot ADHD?

Nej, barn och unga ska inte dricka alkohol eller ta droger eftersom det kan påverka hjärnans utveckling. Alkohol och droger kan, förutom deras negativa inverkan i sig, förstärka läkemedlets effekter och biverkningar på ett sätt som är svårt att förutse. Rutinkontroller av drog/alkoholmissbruk ingår under samtliga ADHD-behandlingar för ungdomar över 13 år eller på indikation även för yngre barn.

Går det att ta körkort med ADHD-läkemedel?

Alla med diagnosen ADHD måste få ett särskilt läkarintyg enligt Transportstyrelsens krav för att övningsköra. ADHD-läkemedel i sig är inget hinder för att ta körkort, dock ska en särskild läkarbedömning ske för att bedöma om intyget till Transportstyrelsen kan utfärdas. Rutinkontroll på substansmissbruk ingår i denna bedömning.

Specialistpsykiatrisk klinik för barn och unga
Västra Esplanaden 9A
351 85 Växjö
0470-58 61 10
www.regionkronoberg.se